

Současná rodina a její právní status - komparace různých forem soužití

Radek Podval

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Radek PODVAL**
Osobní číslo: **H108230**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Současná rodina a její právní status – komparace různých forem soužití**

Zásady pro vypracování:

Zadané zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce (IMS) 2009**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu.

Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na analýzu současné rodiny a vnímání její pozice z právního hlediska,
- na zjištění příčin krize současné rodiny a možnosti nápravy tohoto stavu,
- na analýzu dalších forem partnerského soužití, jejich předností a záporů.

Součástí práce bude drobný sociologický výzkum zaměřený na zjištění vztahu mladé generace k institutu rodiny a partnerskému soužití.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hamplová, D. Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2007.

Hrušáková, M. a kolektiv Zákon o rodině Zákon o registrovaném partnerství komentář. Praha: C.H.Beck, 2009.

Kimplová, T. Základy psychologie manželského a rodinného soužití. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008.

Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON),

Novák, T. Průchová, B. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada, 2007.

Syngly, Francois de. Sociologie současné rodiny. Praha: Portál, 1999.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Katedra práva a právní vědy

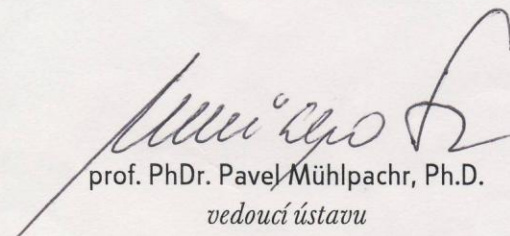
Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

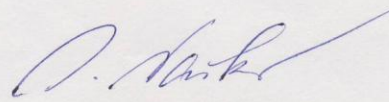
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Radek Podval

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně 4.5.2012.....

Radek

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

V bakalářské práci „Současná rodina a její právní statut – komparace různých forem soužití“ se zabývám rodinou, jejím vývojem, současným stavem a tím, jak je pojmána mladou generací. V teoretické části popisuji historický vývoj rodiny, na kterou navazuje současné pojetí rodiny a její zabezpečení z pohledu práva. Dále popisuji stav, který bývá nazýván jako krize rodiny a okolnostmi partnerských rozchodů a rozvodů. V praktické části se zabývám výzkumem, který byl proveden v generaci mladých lidí ve věku 15-20 roků, a který se týká jejich vnímání současné rodiny a partnerských vztahů.

Klíčová slova: rodina, manželství, rozchod, rozvod, krize rodiny, dítě, registrované partnerství, vyživovací povinnost

ABSTRACT

The work "The current family and its legal status - a comparison of different forms of cohabitation" I deal with the family, its development, current status and how it is understood the young generation. In the theoretical part describes the historical development of the family, followed by the current concept of family and its security from the perspective of law. Also describe a condition that is called as a family crisis and circumstances of partner breakups and divorces. In the practical part I been under-research that was carried out in a generation of young people aged 15-20 years, and which relates to their perception of the contemporary family and partner relationships.

Keywords: family, marriage, separation, divorce, family crisis, child, registered partnership, maintenance obligations

Poděkování

Tímto si dovoluji poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové, za vstřícnou a metodickou pomoc, za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytla ke zpracovanému tématu. V neposlední řadě patří mé poděkování všem mým blízkým za trpělivost, toleranci a morální podporu, kterou mi poskytli během studia i zpracování této práce.

Motto:

Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru. André Maurois

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1. RODINA A JEJÍ VÝVOJ	11
1.1 RODINA Z HISTORICKÉHO HLEDISKA, JEJÍ POSTAVENÍ	11
1.2 RODINA VE STAROVĚKÉM ŘECKU A ŘÍMĚ	12
1.3 STAŘÍ SLOVANÉ A RODINA VE STAROVĚKU	16
1.4 RODINA V OBDOBÍ EVROPSKÉHO NOVOVĚKU.....	18
2. ZÁKON O RODINĚ	22
2.1 PRINCIPY RODINNÉHO PRÁVA	22
2.2 PRÁVA A POVINNOSTI DĚTÍ A RODIČŮ	23
2.2.1 Rodičovská zodpovědnost	23
2.2.2 Zastupování dítěte.....	24
2.2.3 Správa jmění dítěte	24
2.2.4 Výkon rodičovské zodpovědnosti.....	25
2.2.5 Práva a povinnosti dětí vůči rodičům	26
3. STATUS RODINY V SOUČASNOSTI	28
3.1 FENOMÉNY DNEŠNÍ RODINY	28
3.2 KRIZE DNEŠNÍ RODINY.....	29
3.3 PŘÍČINY ROZPADU PARTNERSKÝCH VZTAHŮ	30
3.4 GENDER ROLE A POSTAVENÍ ŽENY V 21. STOLETÍ	31
4. SOUČASNÉ TRENDY PARTNERSKÉHO SOUŽITÍ.....	33
4.1 MANŽELSTVÍ, PRÁVA A POVINNOSTI MANŽELŮ	33
4.1.1 Osobní práva a povinnosti manželů.....	33
4.2 DALŠÍ MOŽNÉ FORMY SOUŽITÍ A POHLEDY NA NĚ.....	35
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5. PRAKTICKÁ ČÁST	39
5.1 METODY PROVÁDĚNÉHO VÝZKUMU	39
5.2 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	40
5.3 ZÁVĚR VÝZKUMNÉ ČÁSTI	54
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	58
SEZNAM TABULEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	60

ÚVOD

Problematika současné rodiny je hojně diskutovaným, ale málo řešeným tématem na poli aktuálních otázek soužití lidské společnosti. V dnešní době je třeba, aby se tento palčivý problém stal předmětem zájmu široké veřejnosti.

Moje bakalářská práce je především zaměřena na analýzu současné rodiny a vnímání její pozice z právního hlediska, na zjištění krize současné rodiny a možnosti nápravy tohoto stavu, na analýzu dalších forem partnerského soužití, jejich předností a záporů.

V úvodu se zaměřím na vývoj rodiny z historického hlediska, na který bude navazovat právní ukotvení rodiny v současné společnosti a práva a povinnosti rodičů vůči dětem a dětí vůči rodičům.

Dále upozorňuji na aktuální fenomény, které trápí dnešní rodiny. Na mysli mám především společenské změny (nedostatek času, peněz, zvýšený stres, násilí, měnící se hodnoty a priority, výchova).

Zabývám se funkcí rodiny a současnou rodinou, kde zahrnuji problematiku výběru partnera, manželství, dětí, nesezdaných manželství, problematika dvoukariérového manželství a soužití partnerů stejného pohlaví, pohled veřejnosti na tento model rodiny. Na závěr se zaměřuji na srovnání různých forem partnerského soužití.

Cílem práce je objasnit otázku přístupu a vnímání mladé generace k institutu rodiny, partnerského života, zjistit jaké formy soužití preferuje a jak svá stanoviska vysvětluje.

Výsledkem je model vnímání vztahů mladé generace k problematice partnerství, manželství a ostatním formám soužití. Práce bude srovnávat různé typy soužití, analyzovat nejčastější problémy současné rodiny a partnerství, které nejčastěji vedou k rozvodu či rozchodu partnerů a budu se snažit popsat možnosti nápravy tohoto stavu.

Prostřednictvím dotazníků zjistím postoj mladé generace k institutu manželství, jejich preferované hodnoty a formy soužití a to za pomoci konkrétních osob ve svém okolí ve věkové skupině 15-20 roků.

V první kapitole teoretické části se zabývám rodinou a jejím vývojem, v druhé zákonem o rodině, v třetí kapitole statusem rodiny v současnosti, a v čtvrté kapitole současnými trendy partnerského soužití. Na teoretickou část navazuje praktická část, v které bylo provedeno dotazníkové šetření, jehož výsledky byly přeneseny do tabulek a grafů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA A JEJÍ VÝVOJ

1.1 Rodina z historického hlediska, její postavení

Pojem rodina a vše, co význam tohoto slova obnáší se zdá být samozřejmostí. V tomto smyslu se lze vyjadřovat i přes to, že se s oblibou uvádí, (a v jistém ohledu oprávněně), že současná rodina je v krizi a ozývají se názory, které předpovídají blížící se konec dosavadních „rodinných pout a vazeb“¹. Samozřejmost, se kterou vnímáme rodinu jako místo, ve kterém se odvíjí náš každodenní život, by však neměla vést k názoru, že rodina je běžným útvarem, „který jako by byl v plnosti a bohatství svých podob jen důsledkem lidské přirozenosti, biologické a fyziologické stránky člověka“.²

Nejdůležitějším smyslem rodiny je především dobrá péče a výchova dětí. Mimo to, že je rodina biologicky důležitá pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Vytváří také spojení mezi generacemi s pouty solidarity.

Člověk, tak jak jej známe v současné podobě se na Zemi objevuje v mladší době kamenné. Bylo zjištěno, že tento člověk žil ve skupinách a je téměř jisté, že šlo o skupiny pokrevně spřízněné. Lidé se živili lovem a sběračstvím. Je pravděpodobné, že jejich společnost byla společností *klanovou*, odvozovali svůj původ od společného mytického předka. Klan vyznával stejný náboženský kult, obýval určité území, měl vnitřní i vnější ekonomické vazby, stanovoval pravidla umožňující a zakazující určité sňatky. Klany byly v některých společnostech vedeny radou starších, která mohla vynášet soudy nad provinilci.

Neexistuje lidská společnost, která by nebyla organizovaná, neměla koordinované role jednotlivců, které jim jsou určeny podle pohlaví, věku a společenského postavení. Je pravděpodobné, že rozdělení práce podle pohlaví v pravěku, rozhodl lov, na který se specializovali muži, ženy se spíše věnovaly sběračství.

Rodina je nejmenší jednotkou všech známých společností. Protože rodina existovala u všech známých typů společnosti, je pravděpodobné, že existovala již v době kamenné. Bylo zjištěno, že i ve společnostech, v níž lidé nevědí, kdo je biologickým otcem dítěte, žijí lidé v rodinách, ve kterých má určitý muž (např. matčin strýc) úlohu otce dítěte a žena úlohu matky.

¹ HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M. *Rodina našich předků*, s. 5, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997

² Tamtéž

Postupné oteplování klimatu, ke kterému docházelo okolo desátého až osmého tisíciletí v zemích kolem Středoziemního moře umožnilo lidem, aby se usazovali na jednom místě, pěstovali rostliny a později i chovali domácí zvířata. Toto období je nazýváno jako „*neolitická revoluce*“³ Usedlý způsob života však nemusel vyvolat změnu ve společenském a rodinném postavení mužů a žen.

Lovecké a sběračské společnosti tvořily rodiny malé. To je doloženo i archeologickými nálezy v jihoamerických, australských i afrických oblastech. Ve všech případech šlo o malá, početně stabilizovaná společenství s nízkou porodností, s dlouhou dobou kojení dětí. Protože se lidé v této době často stěhovali za zdrojem obživy, matka nemohla mít na starosti více než jedno dítě, neboť transport více dětí by nezvládla. Během cest muži postupovali vpředu a měli v pohotovosti lovecké náčiní. Matky nesly celý majetek rodiny a malé děti.

Situace rodiny se změnila po neolitické revoluci, která probíhala kolem roku 8000 př.n.l. Má se za to, že to byly zejména ženy, které zásluhou sběračských zkušeností začaly s výsevem semen. Ihned jakmile vznikla trvale obydlená sídla a území, rozvinula se řemesla, obchod a vojenství. Následně se společnost začala diferencovat podle majetku. Muži postupně začali získávat vedoucí postavení ve společnosti i v rodinách a v civilizovaných společnostech si je udržují až do současné doby. V rodinách začal stoupat počet dětí a stoupal i počet obyvatel na jednotku území.

1.2 Rodina ve starověkém Řecku a Římě

V 8. a 7. století př.n.l., byla řecká společnost tvořena širokými rody. *Rod*, *genos*, tvořil soubor rodin, ve kterých byl mužský původ odvozován od společného předka, kterého uctívali a používali jeho jméno. V čele rodu stál král, který představoval kult a byl nejvyšším politikem, neměl však hospodářské pravomoci. Král byl rovněž nejvyšším soudcem.

Oproti době klasické měly ženy ve starších dobách větší volnost. Mohly se například pohybovat na veřejnosti bez doprovodu. Rodina však byla přísně patriarchální. Muži a ženy jedli odděleně, ale po skončení jídla mohly ženy k mužům přisednout. Ženy prováděly všechny obvyklé domácí práce, včetně vaření s výjimkou přípravy masa, která byla zřejmě v souvislosti s loveckou tradicí doménou mužů.

³ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 20, Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

Mužům byly tolerovány konkubíny z řad otrokyň. Potomci narození z těchto vztahů mohli být otcem uznáni legitimními, pokud manželka neporodila syna. O dívku se zpravidla ucházelo víc nápadníků, konaly se řečnické, pěvecké, taneční a atletické soutěže. Otec dívky z nich pak vybral toho nejlepšího. Nastávající ženich poté otcí nevěsty přinesl dary, přičemž otec nevěsty dal dceři věno, které dostala zpátky v případě, že byla manželem zapuzena.

Svatbu a narození prvního dítěte provázely rituály, které měly neutralizovat nepříznivé síly. Věřilo se, že na každé první věci a bytosti lpí kletba, kterou může zrušit oběť. Z tohoto důvodu se obětovala první díla a někdy i prvorozené děti. Prováděla se i posvátná prostituce, která řešila obavu z prvního sexuálního styku. Otec si novorozeně prohlédl a mohl jej zavrhnout, pokud mělo viditelnou vadu. Jméno se dítěti dávalo dvakrát. Pátý den po narození bylo přijato do rodu a desátý den po narození dostalo vlastní jméno

Polis tvořila v klasickém Řecku nezávislý a soupeřivý městský stát. V něm žilo nejvýše několik desítek tisíc obyvatel, z nichž menšina byli svobodní a plnoprávní muži. Naopak většinu tvořily ženy, děti a otroci. Politika a náboženství byly vysoce propojeny. Důležitá rozhodnutí činil sněm svobodných občanů.

Menší jednotky společnosti tvořily kmeny, tzv. fyly, kterých bylo deset. Fyly se dělily na demy, kterých bylo původně sto, a dále se dělily na frátrie, což byly pokrevně spřízněné rodiny. Nejmenší jednotkou společnosti byl *oikos*. Toto slovo má však oproti našemu výrazu rodina širší význam. Slovo *oikos* původně znamenalo obydlí, avšak později zahrnovalo veškerý neživý inventář a dále zvířata, otroky a členy rodiny, kteří žili pospolu. Jde tedy o domácnost s domem i půdou.

V zájmu polis bylo udržet na daném území stále stejný počet oiků. Počet obyvatel se reguloval zakládáním nových kolonií, ve kterých vznikaly nové oiky. Ustanovením dědického práva se bránilo zániku jednotlivého oiku a to tím, že dědické právo přecházelo po smrti otce na nejstaršího syna, případně na jiného blízkého příbuzného a v nejhorším případě na dceru, která se ale musela provdat za nejbližšího mužského příbuzného svého zemřelého otce.

Ve starém Římě bylo postavení ženy podřízené. Ženy se většinou zdržovaly ve vyhrazené části domu a ven vycházely co nejméně. V majetnějších rodinách obstarávaly pochůzky a nákupy otroci. Ženám nebylo umožněno příliš velké vzdělání a rozhled získávaly jen ve styku s ženskými členkami domácnosti. Vdaná žena pečovala o domácnost a to, co se dělo za zdmi domu se jí nemělo týkat. Muž většinou doma pobýval málo času a příliš se ženou

nekomunikoval. Protože se muž mohl sexuálně stýkat s konkubínami a s jinými, počet sexuálních styků musel mužům doporučovat zákonodárce, aby tak bylo zajištěno narození legitimního mužského dědice. Ženy se vdávaly v závěru puberty a muži ve věku kolem třiceti let. Na sňatku se domlouval otec nevěsty s ženichem, kterému volbu nevěsty schválil jeho otec.

Muž se mohl rozvést z důvodu ženiny nevěry nebo neplodnosti, přestože se v případě ženiny neplodnosti vystavoval sankcím nebo opovržením. Pokud se chtěla rozvést žena, musela se obrátit na státního úředníka, (*archonta*)⁴, který posoudil její důvody. Nevěra manžela však ženu k rozvodu neopravňovala a žádost byla oprávněná pouze v případě prokázaného bití nebo jiného špatného zacházení ze strany manžela. Žádost o rozvod ze strany ženy byl využíván jako poslední prostředek záchrany, neboť na rozvedené ženy se hledělo s despektem.

Až ve chvíli, kdy potomek dostal jméno, byl považován za plnoprávnou bytost. Chlapec často dostával jméno po dědovi z otcovy strany. Protože se nenarozené děti netěšily právní ochraně, nebyly potraty stíhány. Vdaná žena však mohla podstoupit interrupci pouze se souhlasem svého manžela. Dalším způsobem jak regulovat velikosti rodiny bylo odkládání dětí. Takové děti se v košících či hliněných nádobách odkládaly na veřejná místa, kde mohly přežít jen několik hodin a nalezené dítě se mohlo stát otrokem toho, kdo jej vychoval. Pokud se dítěte ujala bezdětná žena a její muž dítě uznal za svého potomka, nebyl pak v jeho společenském postavení rozdíl oproti vlastnímu dítěti. Tímto způsobem se nejen odkládaly děti přespočetné nebo nemanželské, ale také děti nedonošené a nemocné, z nichž většina zemřela.

Zapudit nebo přijmout dítě měl právo hospodář, (*kyrios*), který jej před zavedením Solónových zákonů mohl dát i jako zástavu při zadlužení. *Kyrios* byl také jediným zákonným zástupcem svých dětí před soudem a jinými státními orgány. V případě synů do doby jejich plnoletosti a v případě dcer do doby jejich sňatku.

⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 22, Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

Římský právník Ulpianus uvádí: „*Otcem rodiny je nazýván ten, kdo má v domě právo vládnout, a tímto jménem je nazýván oprávněně, i kdyby neměl syna: neboť není takto označena pouze jeho osoba, ale i jejich právo*“⁵. Tím připomíná, že na patriarchální povaze rodiny římská společnost nezměnila nic. Ve svých raných dějinách si však Římané rodiny cenili natolik, že když kolem roku 450 př.n.l. sestavovali svůj první právní kodex, tzv. Dvanáct desek, uvedli v něm, že rodina je základní jednotkou společnosti.

„Staré římské právo odlišovalo dva druhy sňatku. Při tzv. sňatku *přísném*, přecházela nevěsta z péče otcovy do péče manželovy. Sňatek zvaný *volný*, ponechával ženu v péči otce a to s veškerými majetkovými, dědickými a jinými právními následky. Přísný sňatek mohl být vykonán buď obřadně – snědením svatebního koláče v přítomnosti kněží, nebo neformálně, ročním soužitím ženicha a nevěsty nebo symbolickým prodejem nevěsty ženichovi“⁶.

V souvislosti s krizí římské republiky se do krize dostává i římská rodina. Již dvě století před tímto obdobím můžeme zaznamenat příznaky měnícího se postavení žen. Nemajetné ženy mohly pracovat jako švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, písařky, sekretářky, vychovatelky, obchodnice a modistky, dokonce i jako lékařky.

S nástupem císařství také zanikají staré způsoby uzavírání manželství. Přísné manželství již znamenalo pouhou příslušnost ženy k náboženskému kultu manželovy rodiny. Císaři se snažili novou situaci řešit novou legislativou. Císař Augustus vydal řadu zákonů, které posilovaly tradiční rodinná pouta. Muži z nejvyšších společenských vrstev měli povinnost uzavřít sňatek. Další zákon zvýhodňoval rodiny s více dětmi a jiné měly zabránit cizoložství. Význam těchto zákonů však byl nepatrný a neměl vliv na růst počtu sňatků ani na zvýšení porodnosti.

Dějiny ženské emancipace se tedy začínají psát ve starověkém Římě. Muži se snažili této situaci zabránit pokutami a ženy z nejvznešenějších rodin byly vypovídány do vyhnanství, aby nemohly poskytovat špatný příklad. Rovněž počet rozvodů byl vyšší ve starém Římě než v Řecku, neboť byly po právní stránce snadnější. Příslušníci patricijů uzavírali sňatky

⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 23 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

⁶ Tamtéž

podle svých politických zájmů a v manželství, ve kterém mněli málo potomků setrvali krátkou dobu.

1.3 Staří Slované a rodina ve starověku

Nové formy společenské organizace se po pádu římského impéria objevily nejdříve ve francouzských a německých státních útvarech. Z těchto zemí se vliv karolinské a otonské říše šířil do zbytku Evropy, ze které mizelo pohanské barbarství ve prospěch křesťanství a myšlenek univerzální Svaté říše římské, která měla být smlouvou mezi císařem a papežem. Na území Čech tyto vlivy přicházely se zpožděním několika staletí a krok s nimi naše země vyrovnaly až s příchodem Lucemburků.

O tom, jak vypadala evropská nebo slovanská rodina v raném středověku víme pouze z kronik a archeologických nálezů. Dokumenty srovnatelné s řeckými dramaty a filozofickými spisy nejsou k dispozici.

Slované, kteří na naše území přišli kolem 5. století n.l., žili v malých vesnicích a v hradištitích chráněných dřevěnými palisádami. Poté, co byla zemědělská půda, kterou obdělávali vyčerpaná, přestěhovali se na jiné úrodné místo. Slovanská rodina byla patriarchální. V pohanské době mohli mít významní vůdci více žen. Má se za to, že slovanský vůdce, francký kupec Sámo, měl dvacet dva synů a patnáct dcer s dvanácti manželkami. I další mnohem starší společnosti tolerovaly mnohoženství, bylo však vždy výsadou bohatých a mocných, neboť pokud by bylo dostupné všem mužům, docházelo by k neřešitelným sporům o ženy.

Ženy u východních Slovanů žili s více muži, zejména s bratry. Vyskytovalo se také tzv. *snachočestvo*⁷, čili sňatek, který vykonal otec ženicha v jeho zastoupení a měl s nevěstou sexuální poměr až do synovy dospělosti. Jsou doloženy i zprávy o oslavách jarních přírodních sil, během kterých byl sexuální styk dovolen všem mezi všemi.

Od nevěst nebylo vyžadováno panenství a v některých případech bylo považováno za znak ženské neatraktivnosti. Sňatek byl domluven otcem nevěsty, který za dceru obdržel tzv. zásnubní dar. Po uzavření sňatku se u ženy naopak věrnost striktně vyžadovala. Muž, který

⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 25 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

svedl vdanou ženu, mohl být potrestán smrtí, znetvořením pohlavních orgánů nebo prodáním do otroctví.

Lidé se v tomto období živili převážně zemědělstvím. Pěstování zemědělských plodin, zejména obilí, mělo pro tuto společnost větší hospodářský význam než řemesla a chov dobytka. Lidé žili ve velké existenční nejistotě a často na pokraji hladu. Často čelili epidemiím nemocí, zejména moru, který decimoval velkou část obyvatelstva. Další tragédií byly války, které bezohledně drancovaly zem.

Později se společnost rozdělila na tzv. *stavy*. Jednotlivé stavy měly jiný životní styl, pro každé stavy platily rozdílné právní normy. Každý stav měl také specifický typ rodiny. Nejvyšší stav tvořila šlechta a zvláštní stav tvořili duchovní. V pozdním středověku stav tvořili kupci a měšťané. Venkované, kteří představovali naprostou většinu obyvatelstva, se dělili na menšinu svobodných občanů a na poddané.

Česká středověká šlechta, která žila na hradech, spatřovala vzor v jihofrancouzských rytířích. Tento životní styl spatřoval význam v osobní statečnosti, víře projevované ochotou ke křížovým výpravám a také *kult platonicky zbožňované dámy*⁸, který však nebyl spojen se zakládáním rodiny.

Měšťané byli zase inspirováni německým patriciátem, který k nám pronikal s rozvojem obchodu, těžby nerostů a kvalifikovaných řemesel. Jejich rodiny byly zakládány podle majetkových zájmů a byly ovládány jedním mužem.

V 13. století dochází ke změně ze středověké společnosti na společnost založenou na peněžním hospodářství. Před tím se hodnoty směřovaly formou naturálií. Dochází i k přijímání německého práva, které na rozdíl od práva českého umožňovalo rolníkům dědit pozemky. Nejčastěji dědil nejstarší syn hospodáře, a pokud měla dědit žena, potřebovala od vrchnosti zvláštní povolení. Sňatky poddaných povolovala vrchnost a k odstranění tohoto povolení přispěl až Patent o zrušení nevolnictví, který roku 1781 vydal Josef II.

Od 11. století bylo v českých zemích uzavírání sňatků svěřeno křesťanské církvi. Nejstarší dochovaná legislativní památka, která se týká našich zemí je tzv. Deputa knížete Břetislava II, která je projevem úsilí o upevnění panovníka jeho spojením s křesťanskou církví a byla knížetem Břetislavem.

⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 26 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

V období středověku mohl jedinec bez rodiny existovat jen velmi obtížně. Bez toho aniž by příslušel feudálnímu pánovi a zároveň rodině, neměl ve společnosti místo. Pouze ve městech mohli lidé, kteří žili na okraji společnosti přežívat bez zázemí či cizí rodiny.

„Středověká rodina je rozsáhlá, patriarchální nebo kmenová. Pod vedením hlavy rodiny jednotlivce potlačuje, vnucuje mu vlastnictví, odpovědnost, kolektivní činnost.“⁹

Ve středověku bylo běžné soužití širších rodin. Vzhledem k nízkému průměrnému věku lidí však byla tří nebo čtyřgenerační rodina vzácností. Vícečetné rodiny žili převážně na venkově. Ve městech si velkou rodinu mohli dovolit jen nejmajetnější lidé. Ve městech se také sňatky mužů odkládaly do doby, než se muž stal ekonomicky soběstačný. Naopak na venkově se muži ženili dříve, aby co nejdříve rodinu obohatili o novou pracovní sílu.

Dětství ve středověku trvalo pouze osm roků, poté již bylo dítě vnímáno jako dospělé a začalo pracovat v zemědělství nebo bylo posláno do učení mimo domov. Svě rodiče už nemuselo nikdy spatřit, neboť umírali velmi brzy.

Z výše uvedeného vyplývá, že středověká rodina se v mnohém podobá rodině antické, přičemž trvá vůdčí postavení muže a podřízena pozice ženy, vysoká oddělenost mužské a ženské role, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem a vázanost rodiny na majetek. Rodina je tedy nejen jednotkou společenskou, ale i výrobní a výchovnou.

1.4 Rodina v období evropského novověku

Již v období před buržoazní revolucí poukazovali někteří evropští myslitelé na malý zájem o rodinu a žádali, aby ji státní moc posílila. Bylo odsuzováno odkládání dětí do nalezinců, odesílání malých dětí do učení mimo domov nebo do přísně vedených internátních škol.

V revolucích, ve kterých se bojovalo za občanskou rovnost, nemohla být opomenuta práva žen. Ženská emancipace začala fakticky dlouho před tím, než byl feministickým hnutím za první Francouzské revoluce deklarován. Už v renesanci mohly ženy ze středních vrstev vykonávat některá povolání, o která muži jevíli malý zájem. „Prodávaly v drobném plátno, obchodovaly na tržištích a v kotcích s kořením a jinými potřebami do kuchyně jako hrstnice nebo hokyně, šily a prodávaly punčochy, rukávce a okruží a jiné oděvní součástky, tkaly a rozvážely po jarmarcích šlojíře a roušky.“¹⁰

⁹ LE GOFF, J. *Kultura středověké Evropy*. Praha, Odeon 1991

¹⁰ JANÁČEK, J. *Ženy české renesance*. Praha. Československý spisovatel 1987

„Moralisté vypočítávající povolání vhodná pro ženy o této živé aktivitě v obchodu mlčeli. Nedala se sice ani popřít, ani zakazovat, ale nehodila se do patriarchálního schématu, do něhož zarámovali život počestné měšťanské rodiny“¹¹

Hnutí za ženskou emancipaci se nejdříve formulovala ve Francii a v Anglii. V roce 1791 byl v Paříži vydán spisek Olympe de Bourges, *Práva ženy a občanky* považovaný za první příslib vznikajícího feminismu. Byla v něm popsána žádost o naprostou rovnost mužů a žen před zákonem a mimo jiné i právo na zcela svobodnou volbu manželského partnera, určenou pouze citovou náklonností. Tím je fakticky dovršen proces připravovaný od 12. století, kdy trubadúrská poezie začala slavit kult citového vztahu muže k ženě.

V tomto okamžiku se patriarchální rodina začíná rozpadat. Do této doby byla rodina otevřená vůči komunitě, která ji zejména na venkově obklopovala. Jednotliví členové byli pod veřejnou kontrolou a požívali jen nízkého soukromí. Citové potřeby členů rodiny byly podřízeny hospodářským zájmům. Do začátku 19. století byla erotická zamilovanost výsadou šlechty, byť i šlechta ji pěstovala pouze platonicky a odděleně od manželství. Již v období Velké francouzské revoluce vznikly první ženské legie, které však byly Konventem rozpuštěny. Byl založen i první ženský politický klub, který byl také brzy rozpuštěn. V roce 1792 byl uzákoněn rozvod, kterým však byla žena ekonomicky znevýhodněna. Tento vývoj však přerušila Napoleonova vláda, která v roce 1816 rozvod zrušila. Ve stejné době začal boj za ženská práva v Anglii. V roce 1870 se anglické ženy domohly práva na svůj vlastní majetek. Současně jsou v Anglii zakládány vyšší školy pro ženy, ale uzákoněny jsou až začátkem 20. století. První lékařka promovala v roce 1865, ale do spolku anglických lékařů začaly být ženy přijímány až v období po první světové válce.

Na přelomu 19. a 20. století se však především bojovalo za volební právo žen. Po první světové válce bylo volební právo ženám parlamentem schváleno, avšak s mnoha podmínkami a to ženám starším třiceti let, vzdělaným, vdaným, starajícím se o domácnost. Šlo o průlom ve volebním systému, neboť například švýcarským ženám se volebního práva dostalo až dlouho po druhé světové válce.

Vlivem industrializace se pracovní místo přeneslo z rodiny do továrny a obyvatelstvo se soustředilo ve městech. Současně byla zavedena povinná školní docházka a děti trávily větší část dne mimo rodinu. Ženy začaly na přelomu 19. a 20. století pracovat v průmyslu a

¹¹ JANÁČEK, J. *Ženy české renesance*. Praha. Československý spisovatel 1987

tím se stala domácí práce pro ženu přítěží. Na trhu práce měla žena horší postavení než muž a toto přetrvává do současné doby. Větší pracovní vyčerpání žen nebylo kompenzováno žádnými výhodami a vedlo k většímu tlaku ženských hnutí na zrovnoprávnění žen, což také v rodinách vyvolávalo větší napětí.

Muž již nebyl jediným živitelem rodiny a jeho prestiž začala klesat. Výběr partnera přestal být určován jinými zájmy než přáním snoubenců žít společně a souhlas rodičů se sňatkem se stal pouze dodatečným a formálním. Industrializace, která přinesla větší společenskou mobilitu, přinesla i větší mobilitu prostorovou. Tím, že se společnost stávala bohatší, stíraly se dřívější propastné rozdíly mezi vrstvami a třídami.

Moderní doba osvobodila lidi od starých vazeb na společenskou třídu i na místní komunitu a lidé přestali být podřízeni vrchnosti a církvi. Vlivem toho se lidský život rozčlenil do sfér, které spolu málo souvisejí a jsou řízeny byrokratickými aparáty současného státu, přičemž každé sféře je předepsána jiná role. Někteří kritici současnosti proto spatřují v předindustriální společnosti ztracený ráj jednoty rolí a činností.

Rodina se stala místem uspokojování citových potřeb, místem přerozdělování ekonomických hodnot a také místem konzumu a rekreace. Nová doba posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem, stala se protiváhou veřejného prostoru a dává možnost jiného než konzumního postoje. Rodinné vazby jsou v určitém smyslu nezrušitelné a nemsnitelné a rodina je společenství, které dává příležitost k uplatnění trvalých hodnot, jež jsou protilehlé konzumnímu přelétání od věci k věci, od místa k místu, od osoby k osobě.

Nejcennějším statkem, který současná rodina svým dětem poskytuje, již není majetek, ale vzdělání, které však ve většině případů neposkytuje sama, ale volbou školy. V dalších ohledech rodině konkurují masové sdělovací prostředky, se kterými děti tráví často více času než se svými rodiči.

„Pro industriální společnost naší doby jsou příznačné tyto trendy týkající se rodin:

- Tendence odkládat sňatky a narození dětí na dobu co nejpozdější.
- Tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku.
- Zvyšování rozvodovosti.
- Pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti¹².

¹² MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 30 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON),2003

- „Tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít děti vůbec.
- Prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu, což platí pro Evropu, nikoliv pro USA.

Téměř všechny tyto trendy ukazují na sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Prorodinné společenské pohyby pozorovatelné v postsocialistických zemích, determinované hospodářskými těžkostmi a reformami (vznik rodinných podniků a rodinných farem), jsou tendencemi okrajovými, které vývoj k vyspělé postindustriální společnosti pravděpodobně brzy zvrátí.¹³

Tyto tendence byly poprvé zaznamenány ve třicátých letech 20. století. Poté byly oslabeny druhou světovou válkou a znovu se projeví v šedesátých letech a v sedmdesátých letech prudce akcelerovaly. V tomto období velmi klesl počet sňatků i porodnost, rodiny se začaly zmenšovat a roste počet dětí, které nežijí se svým biologickým otcem. Nejčastěji uváděné příčiny tohoto stavu je pokračující emancipace žen, které vyvíjejí větší ekonomickou a společenskou aktivitu, jež je v rozporu s jejich úlohou mateřskou a snadná dostupnost interrupcí.

¹³ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, s 30 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2003

2. ZÁKON O RODINĚ

Rodinné právo upravuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, ve znění pozdějších novel.

„Z nejobecnějšího hlediska můžeme rodinné právo v objektivním smyslu vymezit jako souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy“¹⁴. „Předmětem rodinného práva jsou tři základní druhy právních vztahů, a to:

- vztahy mezi manžely
- vztahy mezi rodiči a dětmi, jejichž prostřednictvím vznikají i vztahy mezi dalšími příbuznými,
- vztahy tzv. náhradní rodinné výchovy.“¹⁵

2.1 Principy rodinného práva

„K vymezení principů rodinného práva lze přistoupit ze dvou pohledů:

1. Principy týkající se jednotlivých druhů rodinně právních vztahů. Mezi tyto principy jsou tradičně uváděny princip monogamie, dobrovolnosti při uzavírání manželství, zásada rozlučitelnosti manželství, rovnost muže a ženy v manželství, rovné postavení dětí narozených v manželství i mimo manželství apod“.
2. Dále lze vymezit obecné principy dotýkající se **všech** druhů rodinně právních vztahů, bez ohledu na jejich subjekty. Jedná se o takové principy, jejichž obecná platnost nepodléhá žádným ideologizujícím vlivům. V tomto smyslu lze pak jako principy rodinného práva vymezit tři následující principy:
 - a) Princip blaha dítěte
 - b) Princip rovnosti subjektů
 - c) Princip vzájemné pomoci“¹⁶

¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*, s 12 Brno, nakladatelství Doplněk 2001

¹⁵ Tamtéž, s.13,14

¹⁶ Tamtéž, s 17

2.2 Práva a povinnosti dětí a rodičů

2.2.1 Rodičovská zodpovědnost

„Institut rodičovské zodpovědnosti obsahuje nejdůležitější práva a povinnosti rodiče k nezletilému dítěti a náleží pouze rodiči s plnou způsobilostí k právním úkonům.

Zákon o rodině v ustanovení § 31 odst. 1 vymezuje rodičovskou zodpovědnost jako souhrn práv a povinností:

- a) při péči o nezletilé dítě,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.“¹⁷

„Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče, kteří mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem“¹⁸.

„V nejširším slova smyslu výchova (péče) jako součást rodičovské zodpovědnosti znamená rozhodování o dítěti v tom rámci, v jakém dítě o sobě nemůže rozhodovat samo. Jejím cílem je tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj dítěte.“¹⁹

„Ze skutečnosti, že rodič má právo a povinnost dítě vychovávat, resp. o něj pečovat ve smyslu § 31 zákona o rodině, je tradičně vyvozována řada dílčích oprávnění.

Jedná se o následující oprávnění:

- a) Právo mít dítě u sebe. Bez tohoto oprávnění by rodiče neměli možnost realizovat výchovu dítěte. Je to rovněž oprávnění rodičů bránit se zásahům do tohoto práva, tj. právo požadovat dítě zpět od toho, kdo je neoprávněně zadržuje.
- b) Právo řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Způsob, jakým bude rodič řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled, je závislý v první řadě na věku dítěte, jeho rozumové vyspělosti, temperamentu apod.
- c) Právo určit místo pobytu dítěte úzce souvisí s předcházejícím oprávněním.

Rodiče mohou svěřit dítě do péče třetí osoby, aniž by se tím však zbavovali odpovědnosti za jeho výchovu.“²⁰

¹⁷ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 181 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o., 2005

¹⁸ Tamtéž s. 185

¹⁹ Tamtéž s. 185

²⁰ Tamtéž s. 186, 187

- d) „Právo určit povolání dítěte ve shodě s jeho zájmy.“
- e) Aby rodič mohl realizovat výchovu dítěte a mohl rozhodovat o jeho záležitostech, má právo se s ním stýkat, jestliže s ním nežije ve společné domácnosti. Jde o případy, kdy po rozvodu bylo dítě svěřeno do výchovy jednoho z rodičů, dítě je umístěno v pěstounské péči a podobně.²¹

2.2.2 Zastupování dítěte

„Nezletilým přiznává občanský zákoník pouze částečnou způsobilost k právním úkonům (§ 9 obč. zákoníku), tj. mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku. Z tohoto důvodu je nutné, aby právní úkony, k nimž nezletilí nemají způsobilost za ně činil jiný subjekt. Obecné ustanovení obsahuje v tomto směru § 26 občanského zákoníku, podle něhož pokud nejsou fyzické osoby k právním úkonům způsobilé, jednají za ně právní zástupci. Ustanovení § 27 odst. 1 občanského zákoníku pak výslovně odkazuje na zákon o rodině, který upravuje otázku, kdo je zákonným zástupcem nezletilého.

Dítě může být zastoupeno kterýmkoli z rodičů. Zákon o rodině v tomto směru nerozlišuje, zda se jedná o běžnou záležitost či nikoli. Žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů.

Dítěti musí být ustanoven opatrovník, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat (§ 37 odst. 2 zákona o rodině). Tímto opatrovníkem bývá zpravidla ustanoven orgán sociálně právní ochrany dětí. Běžně bývá označen jako kolizní opatrovník. Typické případy, kdy rodiče pro hrozící střet zájmů nemohou dítě zastoupit, je řízení o rozvod, řízení o určení otcovství, dědické řízení apod.²²

2.2.3 Správa jmění dítěte

„Dítě může nabývat majetek nejruznějším způsobem, stejně jako kterýkoliv vlastník.“²³

²¹ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 186 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o., 2005

²² Tamtéž s. 188, 189

²³ Tamtéž s. 189

„Pouze při nabývání vlastnického práva na základě smlouvy (kupní, darovací) je třeba brát zřetel na jeho částečnou způsobilost k právním úkonům, tj. zda dítě mělo způsobilost uzavřít smlouvu samo, nebo zda za něho museli jednat jeho rodiče jako zákonní zástupci.

Ti jsou jmění dítěte povinni spravovat s péčí řádného hospodáře (§ 37a odst. 1 zákona o rodině).

Majetková podstata může být dotčena jen v případě, že by vznikl nezaviněně ze strany osob výživou povinných hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných (§ 37a odst. 2 poslední věta zákona o rodině).

Povinnost spravovat jmění dítěte mají rodiče až do zletilosti dítěte. Jakmile dítě dosáhne zletilosti, odevzdají mu rodiče jmění, které spravovali.²⁴

2.2.4 Výkon rodičovské zodpovědnosti

„ Otázka výkonu práv a povinností tvořící obsah rodičovské zodpovědnosti v sobě zahrnuje složitý komplex vztahů. V první řadě jde o vztah každého z rodičů k dítěti. Zároveň však výkon rodičovské zodpovědnosti zahrnuje i problematiku vzájemného vztahu mezi rodiči, která se liší podle toho, zda spolu žijí či nikoli. Otázka výkonu rodičovské zodpovědnosti je ovšem i otázkou vztahu jednoho nebo obou rodičů k jiným subjektům, tedy navenek.

Výkon rodičovské zodpovědnosti, resp. způsob tohoto výkonu se tedy mění v závislosti na věku dítěte a jeho potřebách. I z tohoto důvodu nejsou rozhodnutí soudu týkající se péče o nezletilé děti konečná, ale změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohody rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností (§ 28 zákona o rodině).

Při výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (§ 31 odst. 2 zákona o rodině).²⁵

²⁴ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 189,190 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o.,2005

²⁵ Tamtéž s. 191

„Výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti se týká i ustanovení § 50 odst. 1 zákona o rodině. Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

Zvláštním způsobem je řešen výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti v případě, že dítě bylo svěřeno do pěstounské péče nebo do výchovy jiného občana než rodiče.“²⁶

2.2.5 Práva a povinnosti dětí vůči rodičům

„Ze skutečnosti, že rodiče mají vůči dítěti určitá práva, která jsou zároveň i jejich povinnostmi, bývá dovozováno (v rámci reflexního pojetí práv a povinností rodičů a dětí), že to, co je zákonem stanoveno jako povinnost rodiče, je zároveň oprávněním dítěte. Tak dítě má vůči svým rodičům právo na to, aby bylo vychováváno, zastupováno a aby bylo spravováno jeho jmění.

Významným oprávněním dítěte v této souvislosti je jeho právo na výživné vůči rodičům.

Dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat (§ 35 zákona o rodině). Jde o ustanovení mající morální obsah, nikoli však normativní hodnotu.

Formulace povinnosti „respektovat“ rodiče nahradila starou povinnost poslušnosti, ale respekt není totožný s poslušností. Navíc je třeba připomenout, že ne všichni rodiče si zaslouží, aby je dítě ctilo a respektovalo (i notoričtí alkoholikové, narkomani či kriminální recidivisté mají děti).

Konkrétnější povinnosti dětí vůči rodičům jsou nyní upraveny v § 31 odst. 4 zákona o rodině a jsou dvojího druhu:

a) Dítě, které žije ve společné domácnosti se svými rodiči, je povinno jim podle svých schopností pomáhat. Tato povinnost dětí pomáhat rodičům má svůj základ ve výchově, je vlastně pouze jejím doplněním a zvýrazněním.

Konkrétní rozsah této pomoci bude záviset především na věku dítěte (například obstarávání běžných nákupů), neboť je zřejmé, že rodič může po dítěti vyžadovat jen takovou pomoc, která je v rámci schopností dítěte.“²⁷

²⁶ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 193 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o., 2005

²⁷ Tamtéž s. 193, 194

„Vyžadování pomoci zásadně přesahující tento rámec, by bylo třeba posuzovat jako zneužívání rodičovské zodpovědnosti.

Jde zde především o problém pomoci dětí například při podnikání rodičů či pomoc dítěte při zemědělských pracích na farmě rodičů apod.

b) Dítě je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby (§ 31 odst. 4 věta druhá zákona o rodině).

Povinnost přispívat na úhradu společných potřeb má především výchovný charakter, neboť tím rodiče v podstatě učí dítě hospodařit s finančními prostředky. Podmínkou je, že dítě má pravidelný příjem z vlastní pracovní činnosti, nikoli jen například dočasný příjem z krátkodobé brigády apod. U nezletilých dětí je nutné přihlížet i k jejich částečné způsobilosti k právním úkonům, tj. že jsou oprávněny, byť v omezeném rozsahu, nakládat se svými příjmy samostatně.

Nelze tedy ustanovení § 31 odst. 4 vykládat v tom smyslu, že by dítě muselo odevzdávat veškerý příjem ze své práce, ale jedná se pouze o přiměřený příspěvek na úhradu společných potřeb rodiny.

Další povinností dítěte vůči rodičům, a to bez ohledu na jeho zletilost, je vyživovací povinnost podle § 87 zákona o rodině. Za splnění zákonných podmínek mají rodiče vůči svým dětem právo na zabezpečení slušné výživy.²⁸

²⁸ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 194, 195 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o. 2005

3. STATUS RODINY V SOUČASNOSTI

3.1 Fenomény dnešní rodiny

V postmoderní společnosti se změnil názor na partnerství i jeho význam. Změnil se nejen způsob partnerského uspořádání, ale i způsob života dnešní mladé generace se v mnohém liší od strategií, které převládaly v předešlých generacích. Velký počet životních událostí, zejména vytváření stálého, stabilního partnerství a rodiny, je oddalován do vyššího věku. Zároveň se rozšířily možnosti seberealizace a především u vyšších vzdělanostních skupin došlo k individualizaci životního stylu. Prodloužilo se období života bez partnera a narostl počet mladých lidí, kteří žijí tzv. „singles“. „Rodinný a partnerský život přesto i nadále zůstává vysoce ceněnou hodnotou, většina mladých lidí si přeje mít děti a své plány na rodičovství také realizuje. V.měnících se celospolečenských podmínkách se tak klíčovým aspektem života rodin, především rodin s malými dětmi, stává nutnost harmonizace oblasti rodiny a zaměstnání.“²⁹

Přesto se současné vyspělé země stále častěji potýkají s odkládáním mateřství do pozdějšího věku ženy. Důležitými aspekty jsou psychologické, sociální a společenské tlaky na způsob rodinného života. „V průběhu 90. let došlo v ČR k výraznému poklesu úrovně plodnosti. Počet narozených dětí se snížil z necelých 130 tisíc z přelomu 80. a 90 let na 89 tisíc v roce 1999. Od tohoto roku se počty mírně zvyšují (v roce 2004 to bylo cca 97 tisíc dětí). Během 90. let se přesunul věk, v němž ženy nejčastěji rodí děti, z věkové skupiny 20-24 let na 25-29, zatímco v roce 1990 byl věkem nejvyšší plodnosti 21. rok.“³⁰

„Mladí muži se stávají otci zhruba ve věku 28-30 let. V časování rození dětí se však stále výrazněji začíná projevovat závažná změna: stále výrazněji začíná projevovat závažná změna: stále větší díl prvních dětí se rodí mimo manželství, v roce 2004 to již bylo 30%. V rodinách v průměru ubývá dětí (stále je však převládajícím typem rodina s dvěma dětmi), obzvláště tam, kde má žena vyšší vzdělání.“³¹

²⁹ SIROVÁTKA, T., HORA, O. *Rodina dětí a zaměstnání v české společnosti*, s. 121 Boskovice, Nakladatelství František Šalé – ALBERT, 2008

³⁰ KIMPLOVÁ, T. *Psychologie rodinného soužití*, s. 30 Ostrava, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita, Ostrava 2006

³¹ Tamtéž s. 30

3.2 Krize dnešní rodiny

V současné době je hojně rozšířený názor, že instituce rodiny je v krizi. Často jsou zveřejňovány výsledky výzkumů, které popisují úpadek a dezintegraci rodiny. Podle názoru části sociologů rodina ztratila schopnost naplňovat dva základní smysly své existence: „výchovu dětí a emocionální podporu pro své členy“.³² Proti těmto tvrzením je jiným názorovým proudem uváděn názor, že rodina není v horší kondici oproti minulosti a kritizuje sklon idealizovat si rodinu minulosti. V nedaleké historii byly rodiny rovněž sužovány chudobou, drogovými závislostmi, alkoholismem, incestem a domácím násilím, pouze se o tom nehovořilo. Ještě později byl počet členů rodiny velmi proměnlivý z důvodu vysoké úmrtnosti, zejména dětí a matek. V krizi jsou tedy představy o současné rodině a jejím fungování.

V české společnosti převažují následující trendy:

- *„více nekompletních rodin* – tzv. rodinné domácnosti (heterosexuální pár, sezdáný i nesezdáný, s dětmi nebo bez nich) tvořily v 50. letech 75 %, dnes jen 55 % domácností.
- *tzv. sériová monogamie*
- *rostoucí rozvodovost*
- *vzrůstající počet svobodných matek* – v roce 2005 se třetina všech dětí narodila neprovdaným matkám (větší je tento podíl u mladších rodiček: pod dvacet let jsou to dvě třetiny, u matek 25-30 let jen sedmina), v tzv. neúplné rodině (dítě/děti + jen jeden rodič) žije cca 15 % obyvatel ČR, v 85 % je tímto rodičem žena.

Pozoruhodné je, že mateřství mimo manželství není výrazem „postmoderní“ hodnotové orientace: baštou nemanželské plodnosti jsou regiony s nízkou životní úrovní, nezaměstnaností, vysokou kriminalitou apod.

Sociolog Ivo Možný to přičítá nekritickému kopírování mediálních vzorů, které má horší dopad u žen, jejichž naděje na nalezení stabilního partnera a postavení je nízká.

- *lidé vstupují do manželství* neochotně a stále později – je však pravděpodobné, že jde o „odklad“, nikoliv rezignaci na manželství vůbec.³³

³² VAVŘÍK, M. *Vybrané sociologické problémy*, s.13,14 Institut mezioborových studií Brno, 2010

³³ Tamtéž s. 14,15

- *...nebo žijí tzv. singles* – cca 30% českých domácností. Mezi mladými žijí jako singles častěji muži, ve starším věku tvoří velký podíl na osaměle žijící populaci ženy – vdovy.
- *nové formy soužití* – nesezdané soužití, partnerství bez soužití – ale zároveň výzkumy ukazují, že manželství má i v mladších věkových skupinách vysokou prestiž (jen cca desetina svobodných uvádí, že by chtěli v nesezdaném soužití dlouhodobě žít, a z těch, kdo tak momentálně žijí, až 80 % hodlá v budoucnu uzavřít sňatek).
- *rodí se méně dětí* – tzv. záchovná plodnost nutná pro to, aby se populace nezmenšovala, je 2,1 dítěte na jednu ženu. U současné generace se úhrnná plodnost bude pohybovat hluboko pod touto hranicí, možná okolo 1,4.
- *...a rodí se později* – průměrný věk prvorodičky je přes 26 let. Totéž, jako výše u věku sňatku: odklad, plánovaná bezdětnost je nízká (10 % u žen, 20 % u mužů).³⁴

3.3 Příčiny rozpadu partnerských vztahů

„Americká socioložka Karla Hackstaffová označuje současnou podobu partnerských vztahů jako „kulturu rozvodu“, ve srovnání s dřívější tzv. „kulturou manželství“ (Hackstaff, 1999). Kultura manželství podle ní spočívá v širokém společenském vědomí, že sňatek je trvalý a rozvod nemyslitelný (či ojedinělý), zatímco kultura rozvodu se rozvíjí v případě, kdy se sňatek začíná relativizovat jako jedna z možností, vedle níž stojí také rozvod v případě neuspokojivého vztahu. Hackstaffová používá pojem kultura, neboť jde o hodnoty a přesvědčení, které se šíří celou společností, nikoliv jen mezi těmi, kteří se sami rozvádějí, či rozvod v blízkosti zažili.“ Současnou generací je rozchod či rozvod vnímán spíše jako osvobozující, což značí hodnotový posun oproti dobám, kdy rozvod znamenal stigma neúspěchu.³⁵

Z dotazníku, který vyplnili mladí lidé ve věku 15-17 let a ve věku 25-27 let, kteří byli v roce 2008 dotazováni na důvody partnerských rozchodů a rozvodů vyplynulo, že nejčastějšími důvody jsou:

³⁴ VAVŘÍK, M. *Vybrané sociologické problémy*, s.15 Institut mezioborových studií Brno, 2010

³⁵ KATRŇÁK, T. a kol. *Na prahu dospělosti*, s. 162, Nakladatelství Dokořán, s.r.o., Praha, 2010

- „navázání jiného vztahu,
- dlouhodobé neporozumění,
- vyprchání lásky,
- neuspokojivý sexuální život,
- neshoda v názorech na výchovu dětí,
- finanční problémy,
- neshoda kdo chce děti a kolik.“³⁶

3.4 Gender role a postavení ženy v 21. století

„Gender je pojem, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujícím se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost či determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami.“³⁷

„Genderová role: „Soubor určitých pravidel (většinou nepsaných, neformálních), které předepisují určité typy chování pouze ženám a jiné pouze mužům. (Např. většina společnosti považuje za správné, když žena zůstane s dítětem na mateřské dovolené a muž chodí do zaměstnání. Pokud je tomu v některých rodinách obráceně, už to jako správné vnímáno není).“³⁸

V současné době se společnost velmi rychle mění a ženy i muži hledají ve svém životě novou identitu. Klasické vnímání mužských a ženských rolí se definitivně zhroutilo a nastala situace nabídla zatím více nedorozumění než výhod.

V 21. století se snaha zrovnoprávnit ženy zrychlila, umocnila, a nabrala globální sílu. Je zřejmé, že muži se s rovnoprávností vyrovnávají obtížněji oproti ženám, neboť není snadné vzdát se mnohaletých výsad. To co nyní prožíváme je spor mezi společenským pokrokem a zavedenými stereotypy. V této době hranice mezi oběma rolemi splývají, což se někdy zdá

³⁶ KATRŇÁK, T. a kol. *Na prahu dospělosti*, s. 165, Nakladatelství Dokořán, s.r.o., Praha, 2010

³⁷ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 6, Nakladatelství Portál, Praha 2000

³⁸ <http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#G>, [cit.13-04-12]

nevýhodné pro obě strany. Dle zažitých představ se od ženy nejen očekává, že bude laskavou manželkou a matkou, která s obdivem sleduje kariéru svého manžela, ale také, že uplatní své schopnosti a vypomůže s ekonomickým zajištěním rodiny. Muž by se zase měl umět při svém profesně zaměřeném životě zabezpečit chod domácnosti a postarat se o děti. Od obou pohlaví se tedy očekává totéž.

V minulosti se emancipace a rovnoprávnost žen projevovala prostřednictvím jejich zapojení do zaměstnání. Nyní je většina žen zaměstnaná, ale přitom nelze hovořit o důkazu rovnoprávnosti, neboť pokud jsou ženy nuceny chodit do práce proto, že nelze rodinu uživit z jednoho příjmu nejde o projev rovnoprávnosti. O rovnocenných příležitostech by bylo možné hovořit až ve chvíli, kdy se ženy budou moci rozhodnout, zda chtějí být zaměstnané, nebo zda chtějí pracovat v domácnosti.

Častým jevem se stává, že muž sám rodinu neuživí a sociální podmínky vytvořené státem nejsou pro ženu ideální. Z tohoto důvodu některé vzdělané ženy odkládají založení rodiny i roli matky na pozdější dobu, a další ji vědomě odmítají a rozhodly se věnovat pouze práci. Žena se v určité chvíli musí rozhodnout mezi kariérou a založením rodiny. Dlouhodobý model ženy, která svůj život zasvětila pouze rodině a domácnosti se však definitivně rozpadl.

Přestože na chod světa mají vliv převážně muži, ženy se v řadě profesí, ve kterých byli dominantní muži prosazují a můžeme zaznamenat vzrůstající počet podnikatelek, manažerek a žen, které zastávají vysoké posty v řídicích funkcích. Spolu s tím se také pozvolna mění i veřejné mínění a pro ženy již není handicapem být ženou aktivní, inteligentní a úspěšnou, což mohlo být v minulosti vnímáno jako problém. Na své postavení tak ženy mohou být hrdé a z jejich předností může těžit celá společnost, neboť ženy vystoupili z konformní šedi a začali veřejné dění více ovlivňovat svou větší schopností empatie, citu a sociálním cítěním.

4. SOUČASNÉ TRENDY PARTNERSKÉHO SOUŽITÍ

4.1 Manželství, práva a povinnosti manželů

Definice manželství je popsána v ustanovení § 1 zákona o rodině, kde se uvádí, že manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a žádná výchova dětí.

Pojmovými znaky manželství jsou:

- a) „manželství může vzniknout jen zákonem předepsaným způsobem před příslušným orgánem pověřeným vést matriky nebo před orgánem registrované církve či náboženské společnosti
- b) manželství jako právní vztah může vzniknout jen mezi mužem a ženou
- c) právní úprava stojí na principu monogamie, tedy pouze mezi jedním mužem a jednou ženou
- d) manželství je rovnoprávným vztahem mezi mužem a ženou
- e) manželství je svobodným, dobrovolně uzavřeným životním společenstvím. Autonomie vůle se však projevuje pouze při vzniku manželství. Při zániku manželství za života obou manželů může manželství zaniknout, jsou-li splněny zákonné podmínky, pouze na základě rozhodnutí soudu
- f) manželství může vzniknout nebo zaniknout pouze zákonem předepsaným způsobem.³⁹

4.1.1 Osobní práva a povinnosti manželů

Osobní práva a povinnosti manželů jsou uvedeny v §§ 18 – 21 zákona o rodině. Vzhledem k tomu, že vztahy mezi manžely jsou specifické, zákon o rodině jejich základní práva a povinnosti upravuje jen velmi obecně a spoléhá se na morální a společenské normy. Muži i ženy mají v manželství stejná práva a povinnosti. V ustanovení § 18 zákona o rodině jsou uvedeny nejdůležitější povinnosti manželů, mezi které patří:

³⁹ MUSELÍKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z., VODIČKOVÁ, M. *Právo v sociální oblasti*, s.132, Institut mezioborových studií Brno, 2012

- a) **žít spolu.** Tato povinnost se netýká pouze společného bydlení, neboť někteří manželé spolu bydlí, ale nežijí spolu. Společné bydlení však bývá pravidlem a je také podmínkou pro vytvoření pevného citového svazku mezi mužem a ženou.
- b) **být si věrni.** Jde o samotnou podstatu manželství a jeho morální stránku. V našem židovsko-křesťanském prostředí, které je založeno na „principu vzájemné náklonnosti, důvěry a zejména monogamie“.⁴⁰ Z tohoto důvodu není v zájmu společnosti, aby v době manželství byly navazovány mimomanželské vztahy. V případě, že muž a žena dobrovolně vstoupí do manželského svazku, měli by také respektovat funkce a cíle manželství. Případná nevěra bývá velmi často jedním ze závažných důvodů rozvodu manželství.
- c) **vzájemně respektovat svoji důstojnost.** Týká se vzájemného chování manželů vůči sobě navzájem. Je důležité, aby mezi manžely panovala harmonie a manželé se vzájemně slovně ani fyzicky nenapadali.
- d) **vzájemně si pomáhat:** Tato povinnost své uplatnění nalézá v nejširších sférách života manželů. Jde zejména o vzájemnou vyživovací povinnost mezi manžely tak, jak je uvedena v § 91 zákona o rodině.
- e) **společně pečovat o děti.** Povinnost se týká nejen péče o společné děti, ale také péče o děti „nevlastní“, tj. děti manžela či děti svěřené do náhradní rodinné výchovy jednomu z manželů nebo oběma
- f) **vytvářet zdravé rodinné prostředí.** Důležité není jen harmonické soužití muže a ženy, ale také prostředí, ve kterém vyrůstají a jsou vychovávány nezletilé děti.
- g) **povinnost uspokojovat potřeby rodiny.** Rodinné potřeby jsou povinni zajišťovat oba manželé podle svých možností, schopností a majetkových poměrů, tak jak je to uvedeno v § 19 zákona o rodině.
- h) **povinnost rozhodovat společně o záležitostech rodiny.** O rodinných záležitostech rozhodují manželé společně (§ 20 zákona o rodině). Má se za to, že v harmonickém manželství manželé o rodinných záležitostech rozhodují společně, aniž by jim to

⁴⁰ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, s. 131 Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o., 2005

zákon přikazoval. V případě, že se na podstatných věcech nedohodnou, rozhodne na návrh jednoho z nich soud.

- i) **zákonné zastupování mezi manžely.** Jde o právo manželů vzájemně se zastupovat v běžných záležitostech (§ 21 odst. 1 zákona o rodině). Týká se záležitostí týkající se jednoho z manželů, nikoli rodiny jako celku nebo dětí a jde o běžnou záležitost.

4.2 Další možné formy soužití a pohledy na ně

„Současná rodina poskytuje širokou škálu alternativ partnerského a rodinného soužití a následně i charakteru reprodukčního procesu. Jmenujme příkladně:

- soužití biologických rodičů a jejich dětí,
- soužití rodičů adoptivních či pěstounských a získaných dětí,
- soužití partnerů rozhodnutých nemít děti,
- soužití bezdětných manželů bez možnosti mít vlastní biologické potomky přirozenou cestou,
- soužití bezdětných manželů z důvodu tzv. nekonzumovaného manželství,
- soužití bezdětných manželů, kteří „získají vlastního“ biologického potomka různými způsoby (umělé oplodnění ženy, žena-nositelka cizího vajíčka, žena-dárkyně vajíčka jiné nositelce, ale bude plnit roli matky po narození dítěte),
- rodiče, kteří žijí bez vlastních biologických dětí, protože nebyli ochotni nebo schopni postarat se o jejich potřeby a děti jim byly odebrány,
- žena, která se rozhodne vychovávat dítě sama a partnera o narození dítěte úmyslně neinformuje,
- homosexuální nebo lesbické dvojice pečující o dítě jednoho nebo obou z partnerů.⁴¹

„O výše uvedených případech soužití lze hovořit jako o **nesezdaném páru**. Právní řád České republiky nemá pro tento pár jednotné označení.“⁴²

⁴¹ GILLNEROVÁ, I., KEBZA, V., RYMEŠ, M. a kolektiv. *Psychologické aspekty změn v České společnosti, člověk na přelomu tisíciletí*, s. 109 Grada Publishing, a.s., Praha, 2011

⁴² FRANCOVÁ, M., ZÁVODSKÁ, DVOŘÁKOVÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, s. 120 Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2010

„Základní právní předpis, kterým je v tomto případě občanský zákoník užívá pojem „**domácnost**“, kterou tvoří fyzické osoby, jež spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

V některých případech je významný pojem „**osoba blízká**“, kterou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec, manžel a jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. **Zákon o státní sociální podpoře** užívá pojem **druh a družka**, které považuje za společně posuzované osoby, žijí-li s oprávněnou osobou **alespoň tři měsíce**. Prováděcí **předpisy k zákoníku práce** znají též tento pojem (např. v případě nároku na dny volna při úmrtí **druha**, resp. **družky**). I v **trestním právu** se setkáme s pojmem „**osoba blízká**“ a **druh či družka**.⁴³

Samostatnou kapitolu tvoří **registrované partnerství**. „Dnem 1. července 2006 nabyl účinností zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, kterým byl do našeho právního vztahu zaveden moderní institut registrovaného partnerství, jenž zákonem zrovnoprávňuje trvalé soužití dvou dospělých osob stejného pohlaví.

Podle tohoto zákona je registrované manželství trvalým společenstvím dvou osob stejného pohlaví vzniklým způsobem stanoveným tímto zákonem (dále jen „partnerství“). Partnerem se rozumí osoba, která uzavřela partnerství.

Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství.

Osoby vstupující do partnerství činí prohlášení osobně zásadně před matričním úřadem v kraji, který je podle místa trvalého pobytu alespoň jedné z osob vstupujících do partnerství příslušný k přijetí prohlášení. Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje. Podmínkou vstupu do partnerství je, aby alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství byla státním občanem České republiky. Do partnerství nemohou vstoupit osoby navzájem příbuzné v linii přímé a sourozenci a dále do partnerství nemůže vstoupit osoba, která :

- a) nedosáhla věku 18 let,
- b) nemá způsobilost k právním úkonům nebo⁴⁴

⁴³ FRANCOVÁ, M., ZÁVODSKÁ, DVOŘÁKOVÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, s. 120 Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2010

⁴⁴ Tamtéž. s. 128,129

- c) „již dříve uzavřela manželství, nebo která již dříve vstoupila do partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí a jejíž partnerství anebo obdobný svazek trvá.“⁴⁵

⁴⁵ FRANCOVÁ, M., ZÁVODSKÁ, DVOŘÁKOVÁ, J. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, s. 129
Wolters Kluwer ČR, a.s., Praha, 2010

PRAKTICKÁ ČÁST

5. PRAKTICKÁ ČÁST

Pro praktickou část své bakalářské práce jsem si zvolil techniku sběru dat zvanou dotazník. Výsledky získané dotazníkovým šetřením budou zpracovány do grafů a následně budou verifikovat či falzifikovat formulované hypotézy.

5.1 Metody prováděného výzkumu

Co budeme zkoumat?

Základním cílem bylo zjištění jak mladá generace ve věku 15-20 let vnímá a přistupuje k institutu manželství, partnerství a rodičovství.

Metody výzkumu

Pro výzkum jsem si zvolil deduktivní metodu. Dotazník se skládá z 15 otázek. Většina otázek jsou s možností výběru, ale také jsem zvolil několik škálových otázek, kde mohou respondenti projevit svůj názor na danou problematiku.

Výzkumný vzorek se skládá z 30 respondentů. Pro vyšší návratnost jsem si zvolil respondenty, se kterými jsem v bližším kontaktu, tedy respondenty z okolí mého bydliště, děti mých kolegů ze zaměstnání či mých známých.

Formulace hypotéz

Hypotéza 1

Předpokládám, že mladá generace dá přednost soužití v nesezdaném svazku před manželstvím.

Hypotéza 2

Předpokládám, že status rodiny ztrácí na své hodnotě.

Hypotéza 3

Myslím si, že dnešní mladá generace dá přednost vzdělání, kariéře a vlastnímu rozvoji před povinnostmi rodičovství.

Hypotéza 4

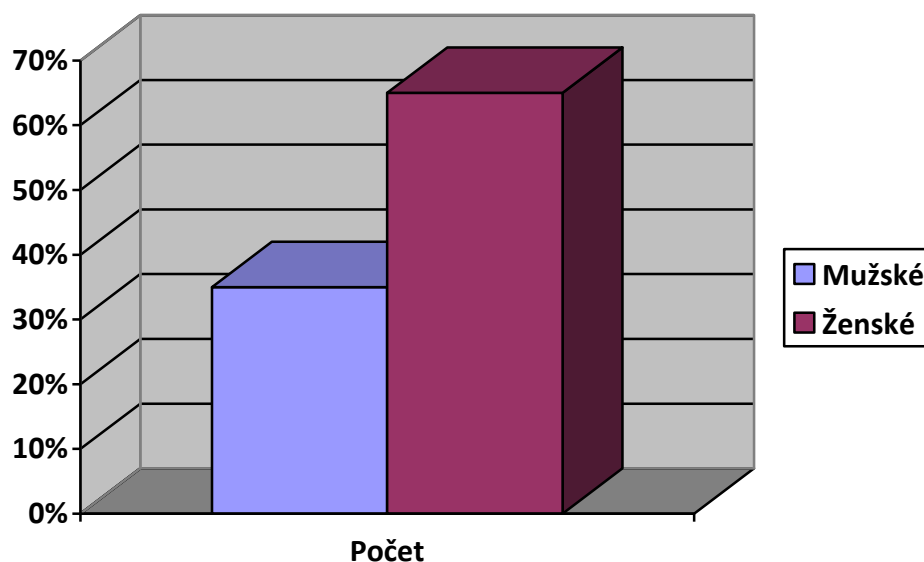
Předpokládám, že hranice početí prvního potomka se nadále bude posouvat.

5.2 Dotazníkové šetření

1) Pokud jsi ženského pohlaví, zaškrtni ano, pokud mužského, zaškrtni ne

Pohlaví respondenta	Počet
Mužské	35%
Ženské	65%

Tabulka č.1: Pohlaví respondenta

Graf č.1: Pohlaví respondenta

2) Vyber typ školy, kterou navštěvuješ

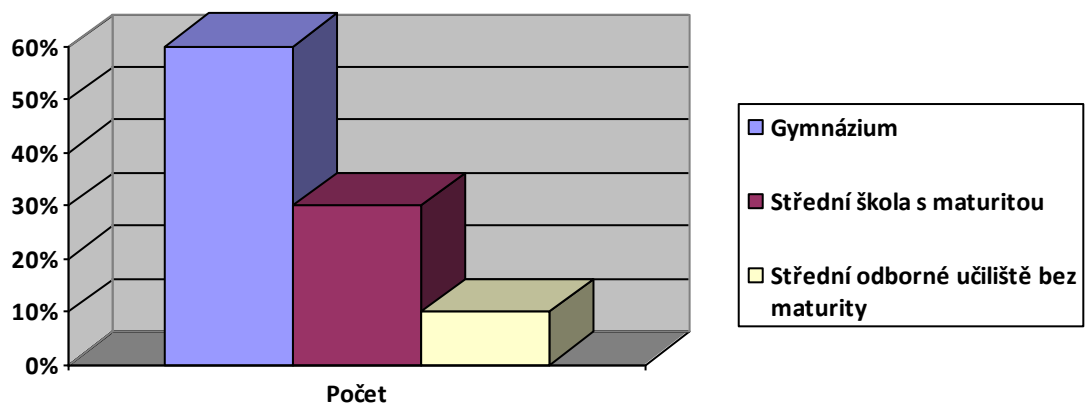
a) Gymnázium

b) Střední škola s maturitou

c) Střední odborné učiliště bez maturity

Typ školy	Počet
Gymnázium	60%
Střední škola s maturitou	30%
Střední odborné učiliště bez maturity	10%

Tabulka č.2: Typ školy

Graf č.2: Typ školy

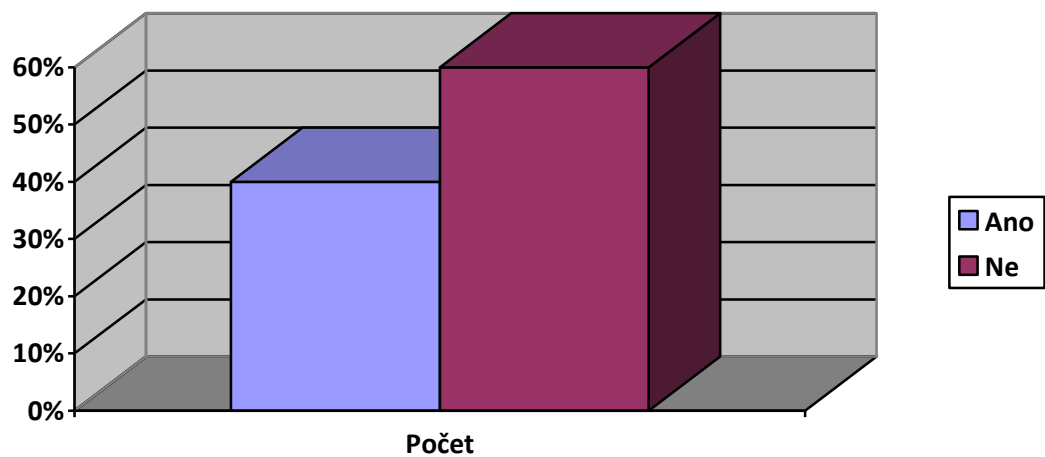
3) *Pokud chceš žít v manželském svazku, zaškrtni ano, pokud nikoli, zaškrtni ne*

1) ano, chci žít v manželství

2) ne, nechci žít v manželství

Preference	Počet
Ano	40%
Ne	60%

Tabulka č.3: Preference manželství

Graf č.3: Preference manželství

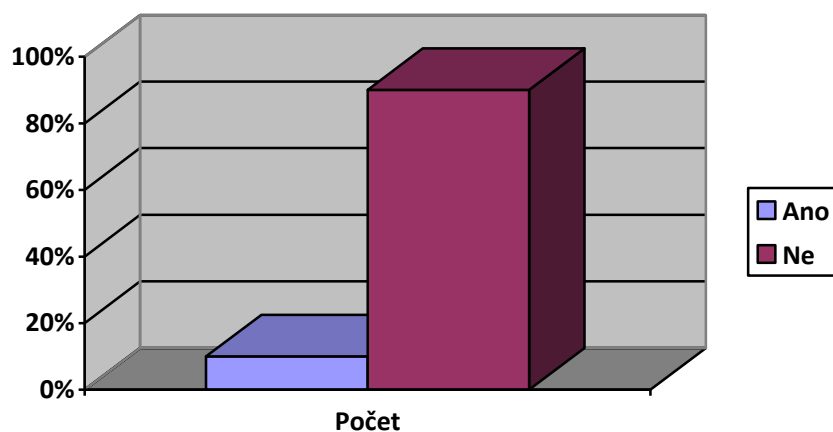
4) *Pokud plánuješ po dokončení střední školy založení rodiny, zaškrtni ano, pokud budeš nejdříve studovat, budovat kariéru a dáš přednost osobnímu rozvoji před povinnostmi rodičovství, zaškrtni ne*

1) ano, chci po dokončení středního vzdělání založit rodinu

2) ne, chci se nadále vzdělávat, budovat kariéru a zaměřit se na svůj osobní rozvoj

Preference	Počet
Ano	10%
Ne	90%

Tabulka č.4: Kariéra vs. rodina

Graf č.4: Kariéra vs. rodina

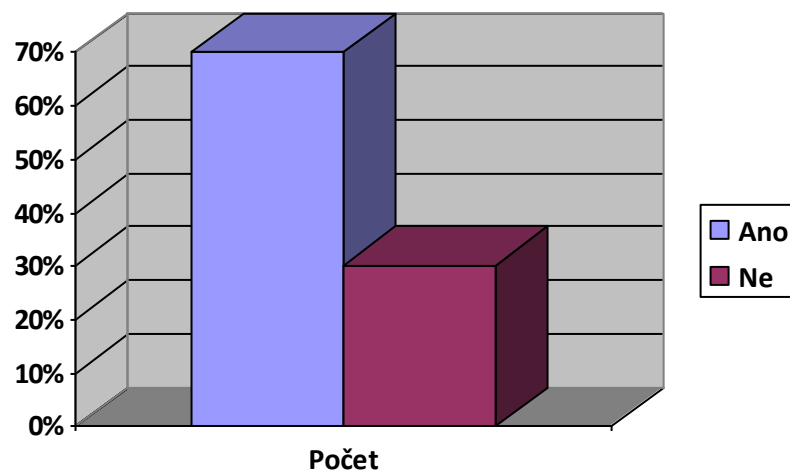
5) *Plánuješ v budoucnu založení rodiny?*

1) Ano

2) Ne

Rodina	Počet
Ano	70%
Ne	30%

Tabulka č.5: Založení rodiny

Graf č.5: Založení rodiny

6) *Jak početnou rodinu plánuješ?*

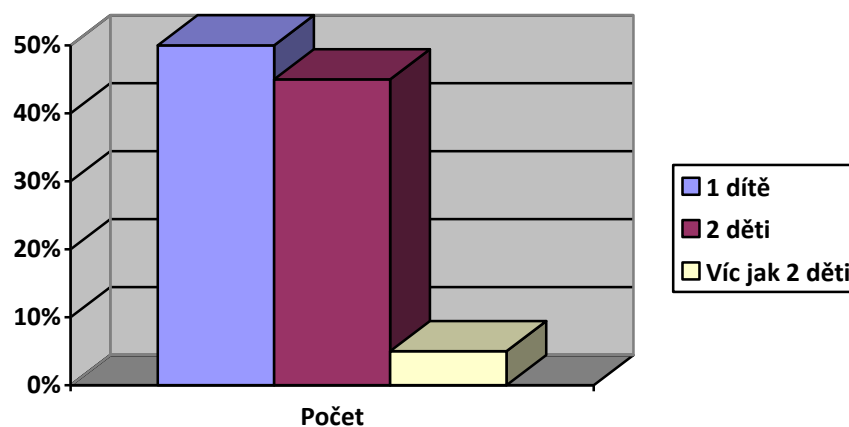
a) 1 dítě

b) 2 děti

c) více jak 2 děti

Počet dětí	Počet
1 dítě	50%
2 děti	45%
Víc jak 2 děti	5%

Tabulka č.6: Velikost rodiny

Graf č.6: Velikost rodiny

7) V kolika letech plánuješ založení rodiny, tedy narození prvního dítěte?

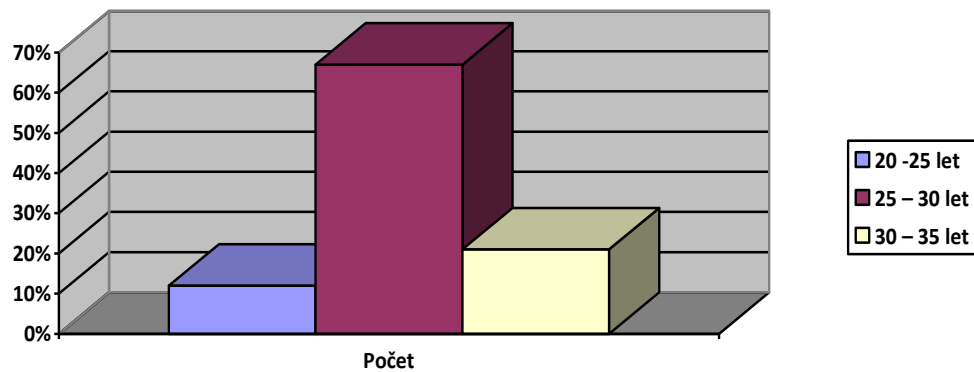
a) 20 – 25 let

b) 25 – 30 let

c) 30 – 35 let

Založení rodiny v letech	Počet
20 -25 let	12%
25 – 30 let	67%
30 – 35 let	21%

Tabulka č.7: Založení rodiny v letech

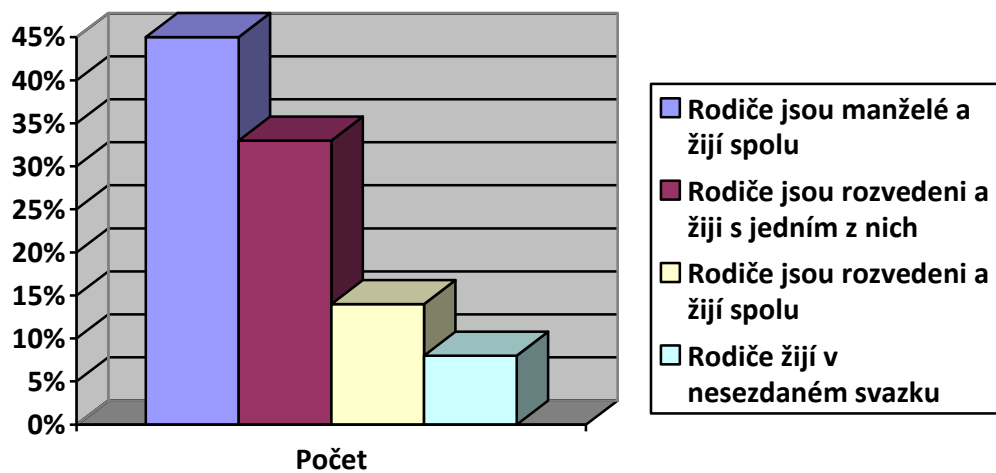
Graf č.7: Založení rodiny v letech

8) Z jaké rodiny pocházíš? Zaškrtni jednu z možností:

- a) rodiče jsou manželé a žijí spolu
- b) rodiče jsou rozvedeni a žijí jen s jedním z nich
- c) rodiče jsou rozvedeni a žijí spolu
- d) rodiče žijí v nesezdaném svazku

Rodina	Počet
Rodiče jsou manželé a žijí spolu	45%
Rodiče jsou rozvedeni a žijí s jedním z nich	33%
Rodiče jsou rozvedeni a žijí spolu	14%
Rodiče žijí v nesezdaném svazku	8%

Tabulka č.8: Z jaké rodiny pocházíš ?

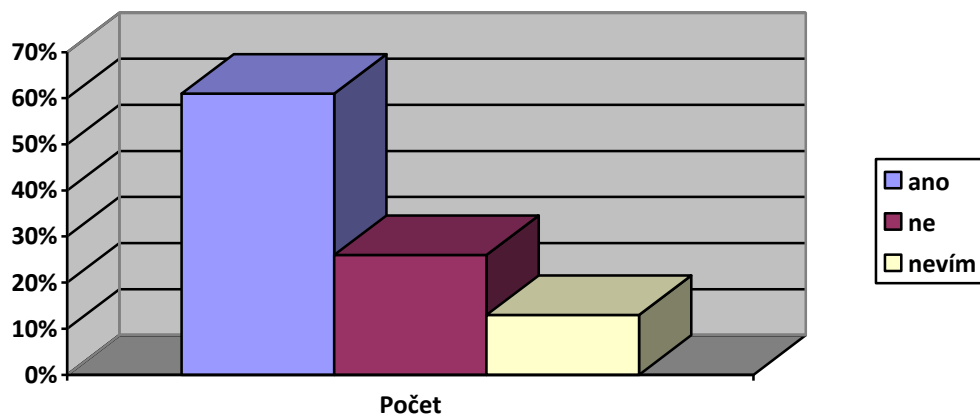
Graf č.8: Z jaké rodiny pocházíš ?

9) *Myslíš, že jsou tvoji rodiče v manželství šťastní?*

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Klasifikace rodiny	Počet
ano	61%
ne	26%
nevím	13%

Tabulka č.9: Klasifikace rodiny

Graf č.9: Klasifikace rodiny

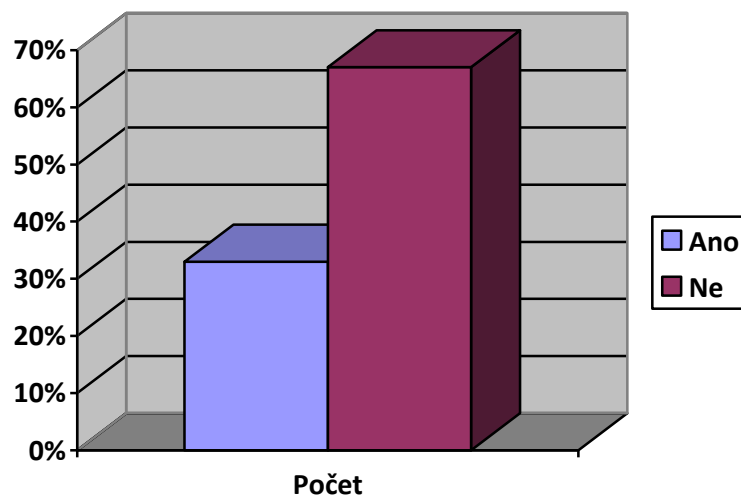
10) Dokážeš si představit život s jedním partnerem po celý život?

a) Ano

b) Ne

Preference	Počet
Ano	33%
Ne	67%

Tabulka č.10: Život s jedním partnerem

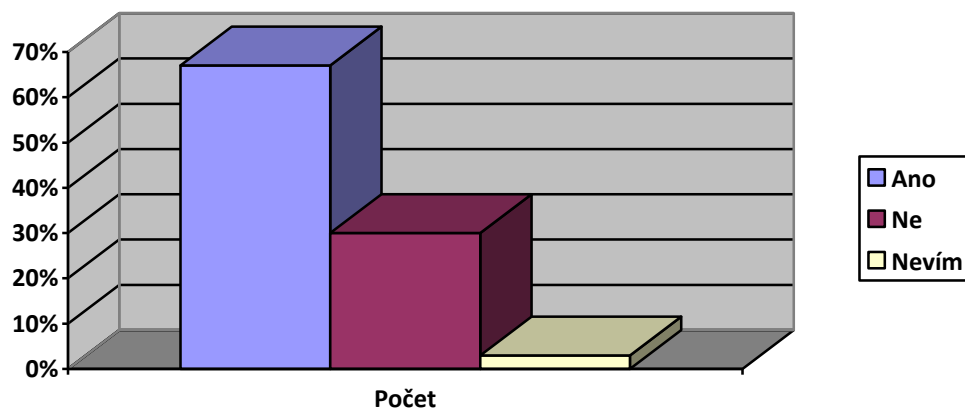
Graf č.10: Život s jedním partnerem

11) Je pro tebe smysluplnější život v rodinném prostředí oproti životnímu stylu „singles“?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Preference	Počet
Ano	67%
Ne	30%
Nevím	3%

Tabulka č.11: Rodinné prostředí vs. Singles

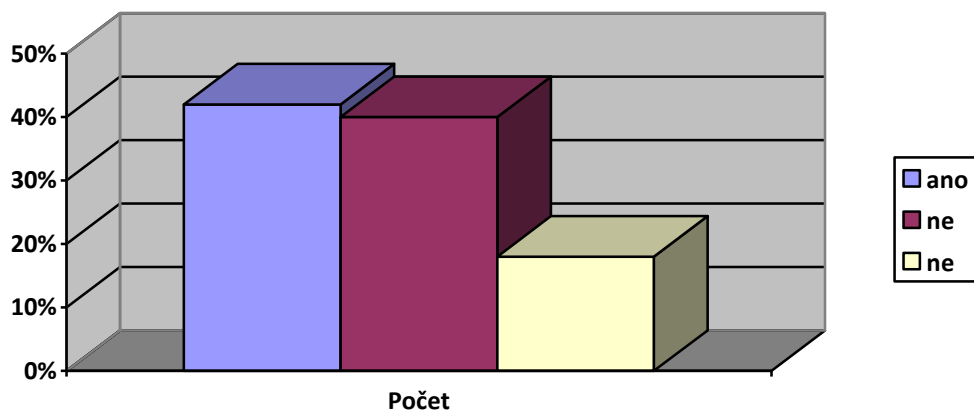
Graf č.11: Rodinné prostředí vs. Singles

12) Máš pocit, že je současná rodina v krizi?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Rodina v krizi	Počet
ano	42%
ne	40%
ne	18%

Tabulka č.12: Rodina v krizi

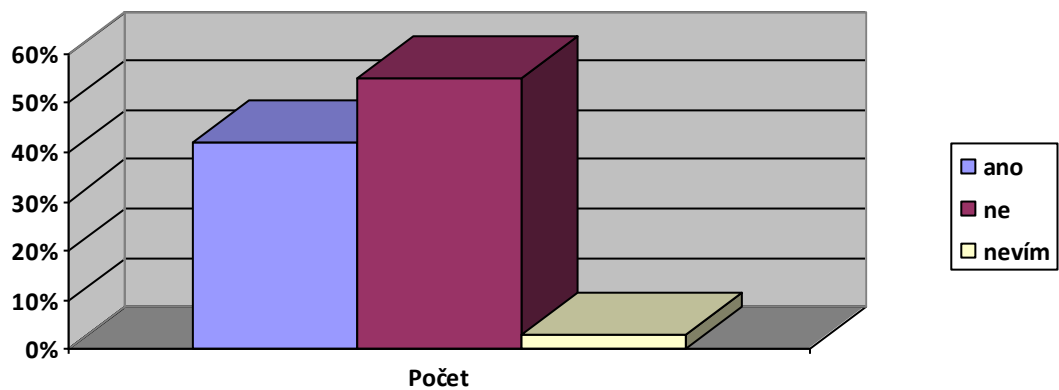
Graf č.12: Rodina v krizi

13) Je pro tebe přijatelné, aby pár stejného pohlaví, (registrovaní partneři) vychovával děti?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Preference	Počet
ano	42%
ne	55%
nevím	3%

Tabulka č.13: Výchova dětí v registrovaném partnerství

Graf č.13: Výchova dětí v registrovaném partnerství

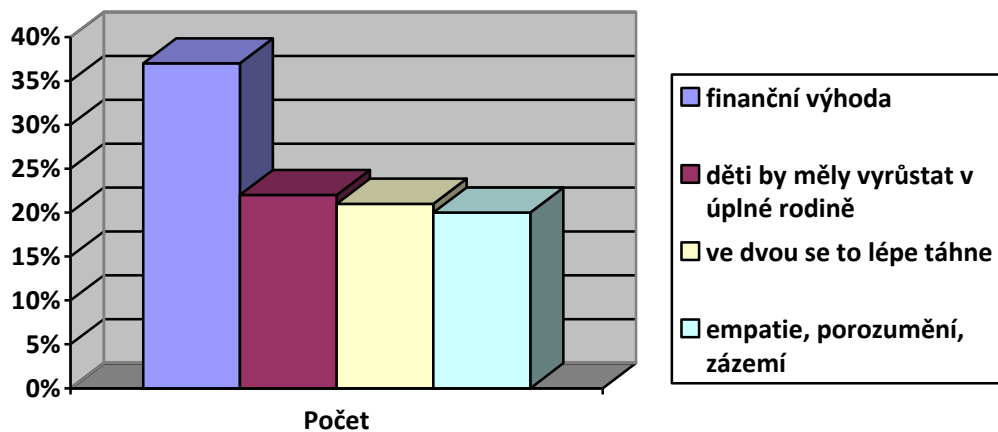
14) Jaké výhody spatřuješ v manželském svazku?

Respondenti odpovídali v tomto pořadí:

- a) finanční výhoda
- b) děti by měly vyrůstat v úplné rodině
- c) ve dvou se to lépe táhne
- d) empatie, porozumění, zázemí

Preference	Počet
finanční výhoda	37%
děti by měly vyrůstat v úplné rodině	22%
ve dvou se to lépe táhne	21%
empatie, porozumění, zázemí	20%

Tabulka č.14: Výhody manželského vztahu

Graf č.14: Výhody manželského vztahu

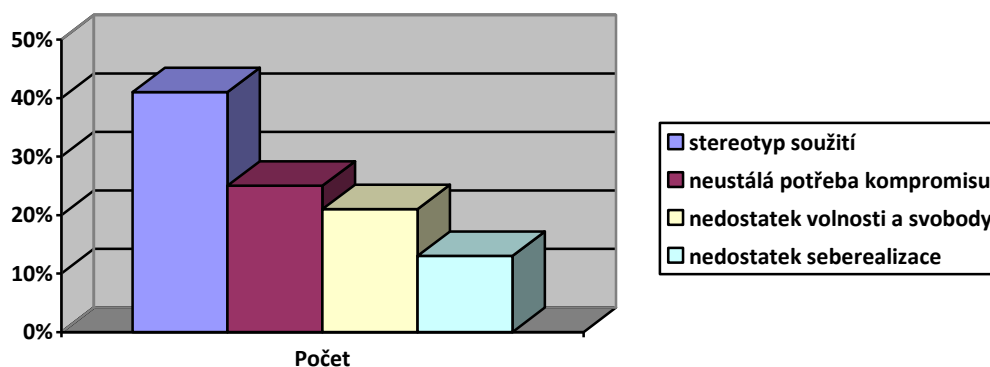
15) Jaké nevýhody spatřuješ v manželském soužití?

Respondenti odpovídali v tomto pořadí:

- a) stereotyp soužití
- b) neustálá potřeba kompromisu
- c) nedostatek volnosti a svobody
- d) nedostatek seberealizace

Preference	Počet
stereotyp soužití	41%
neustálá potřeba kompromisu	25%
nedostatek volnosti a svobody	21%
nedostatek seberealizace	13%

Tabulka č.15: Nevýhody manželského vztahu

Graf č.15: Nevýhody manželského vztahu

5.3 Závěr výzkumné části

Základním cílem dotazníkového šetření bylo zjištění, jak dnešní mladá generace vnímá postavení rodiny, partnerství a rodičovství. Z výzkumu vyplynulo, že manželství pro mladou generaci ztrácí na významu a je jí bližší partnerský život v nesezdaném páru, přičemž založení rodiny je odkládáno do pozdějšího věku. V první řadě si respondenti přejí dostudovat, budovat kariéru, zaměřit se na vlastní seberealizaci, a teprve poté uvažují nad uzavřením manželství či založením rodiny. Z výsledku výzkumu je patrné, že upadá pojetí tradiční, (postmoderní rodiny), a do popředí se dostávají nové formy soužití. Respondenti se přiklánějí k rodinám, s maximálním počtem dvou dětí, které si chtějí pořídit ve věku kolem 30 let. Z výzkumu dále, přestože to nebylo mým cílem, vyplynulo, že nadále vzrůstá počet rozvedených rodin. Stále více roste počet lidí, kteří nejsou zcela ve svých partnerských vztazích spokojeni. Je pravděpodobné, že tato situace souvisí s modernizací společnosti a zrychleným životním stylem.

ZÁVĚR

V teoretické části své bakalářské práce jsem se zabýval vývojem rodiny z historického hlediska, její ochrany z hlediska práva, krizí, kterou současná rodina prochází i alternativami, které nabízí nesezdané soužití, či registrované partnerství.

Snížená schopnost stability manželství by současnou společnost neměla vést k závěru, že tato instituce pozbývá na svém významu. Většina dospělých lidí život v páru vnímá jako důležitou součást své existence a manželství má ve společnosti i nadále vysoký kredit. Většinová populace má i nadále k úloze manželství a rodiny pozitivní postoj.

Problematika rodiny mě zaujala i proto, že se sám ve svém povolání policisty setkávám s lidmi, kteří po rozpadu svých manželství a vztahů mají potíže s výchovou a zabezpečením svých dětí, kdy zejména matky jsou nuceny podávat trestní oznámení na své bývalé partnery a otce svých dětí, kteří si neplní svou vyživovací povinnost, která je jim uložena zákonem o rodině a dopouštějí se tak přečinu Zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku. Rozpad partnerských vztahů má vliv nejen na hmotné zabezpečení dětí, ale také na jejich psychický a sociální vývoj.

Mladí lidé jsou po ukončení studia vybaveni pro svůj profesní život, ve kterém se ve svém povolání nadále zdokonalují, ale s menší důkladností jsou připraveni k překonávání překážek, které s sebou přináší soužití v páru, manželství a výchova dětí. Často si neuvědomují, že je pro blaho rodiny často nutné slevit ze svých individuálních představ a plánů.

Cílem praktické části bylo zjištění současného přístupu studentů středních škol k partnerství, manželství a rodině. Vyslovil jsem čtyři hypotézy, jejichž platnost se mi podařilo potvrdit na základě dotazníku.

Z výzkumu vyplynulo, že dnešní mladí lidé ve věku od 15 do 20 let zpravidla nemají zájem uzavírat pevné rodinné svazky. Současný zrychlený způsob života společnosti na ně klade jiné nároky a to získání vzdělání a kariérní růst. Mladým lidem je ve zvýšené míře umožněno cestování a celkově větší schopnost seberealizace, kterou jim rodina umožňuje pouze částečně.

Z tohoto důvodu mají mladí lidé větší možnosti porovnání různých podmínek kvality života a mohou si zvolit, jakým způsobem svůj život naplní. Zda životem v páru a rodině, či nevázaným způsobem života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie a knihy:

- [1] FRANCOVÁ, M., DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J., *Rozvody rozchody a zánik partnerství*. Praha, Nakladatelství Wolters Kluwer ČR a.s. 2010, 120, 128,129 s. ISBN 978-7357-586-1.
- [2] GILLNEROVÁ, I., KEBZA, V., RYMEŠ, M., *Psychologické aspekty změn v české společnosti (Člověk na přelomu tisíciletí)*, Praha, Grada Publishing, a.s., 2011, 109 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
- [3] HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M., *Rodina našich předků*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 5 s. ISBN 80-7106-195-6.
- [4] HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*, Brno, Nakladatelství Doplněk, 2001, 12, 13,14 s. ISBN 80-7239-104-6.
- [5] JANÁČEK, J., *Ženy české renesance*, Praha, Československý spisovatel, 1987, ISBN 22-014-77.
- [6] KATRŇÁK, T., LECHNEROVÁ, Z., PAKOSTA, P., FUČÍK, P., *Na prahu dospělosti (partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti)*. Praha, Nakladatelství Dokořán s.r.o., 2011, 162 s. ISBN 978-80-7363-352-3.
- [7] KIMPLOVÁ, T., *Psychologie rodinného soužití*, Ostrava, Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita, 2006, 30 s. ISBN 978-80-7368-619-2.
- [8] LE GOFF, J., *Kultura středověké Evropy*. Praha, Nakladatelství Odeon, 1991, ISBN 80-207-0206-7.
- [9] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha, Sociologické nakladatelství SLON,2003, 20, 22, 23, 25, 26 s. ISBN 80-85850-24-9
- [10] MUSELÍKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z., VODIČKOVÁ, M., *Právo v sociální oblasti*, Institut mezioborových studií Brno, 2012, s.132.
- [11] OAKLEYOVÁ, A., *Pohlaví, gender a společnost*, Praha, Nakladatelství Portál, 2000, 6 s. ISBN 80-7178-403-6.
- [12] SIROVÁTKA, T., HORA, O., *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovic, Nakladatelství František Šalé-Albert, 2008, 121 s. ISBN 978-80-7326-140-5.
- [13] VAVŘÍK, M., *Vybrané sociologické problémy*, Institut mezioborových studií Brno, 2010, 13,13,15 s.

[14] VESELÁ, R., a kolektiv, *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*, Praha, Nakladatelství a vydavatelství Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, 181, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195 s. ISBN 80-86432-93-9.

Legislativa:

[15] Zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů

[16] Zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*

[17] Zákon č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*

[18] Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje:

[19] *Gender role* [online] [cit. 13-04-12] Dostupné z:

<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml#G>

Další zdroje:

[20] VYROUBALOVÁ, V., *Příčiny a důsledky krize a rozpadu současné rodiny*, Diplomová práce, Brno, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2006

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

N.l.	Našeho letopočtu.
Obč. zákoník	Občanský zákoník.
Ods.	Odstavec.
Př. n. l.	Před naším letopočtem.
Tzv.	Takzvaně.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č.1: Pohlaví respondenta	40
Tabulka č.2: Typ školy	41
Tabulka č.3: Preference manželství	41
Tabulka č.4: Kariéra vs. rodina.....	42
Tabulka č.5: Založení rodiny	43
Tabulka č.6: Velikost rodiny	44
Tabulka č.7: Založení rodiny v letech	45
Tabulka č.8: Z jaké rodiny pocházíš ?	46
Tabulka č.9: Klasifikace rodiny	47
Tabulka č.10: Život s jedním partnerem	48
Tabulka č.11: Rodinné prostředí vs. Singles	49
Tabulka č.12: Rodina v krizi.....	50
Tabulka č.13: Výchova dětí v registrovaném partnerství	51
Tabulka č.14: Výhody manželského vztahu	52
Tabulka č.15: Nevýhody manželského vztahu	53

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č.1: Pohlaví respondenta.....	40
Graf č.2: Typ školy	41
Graf č.3: Preference manželství.....	42
Graf č.4: Kariéra vs. rodina	43
Graf č.5: Založení rodiny.....	44
Graf č.6: Velikost rodiny	45
Graf č.7: Založení rodiny v letech	46
Graf č.8: Z jaké rodiny pocházíš ?	47
Graf č.9: Klasifikace rodiny.....	48
Graf č.10: Život s jedním partnerem.....	49
Graf č.11: Rodinné prostředí vs. Singles	50
Graf č.12: Rodina v krizi	51
Graf č.13: Výchova dětí v registrovaném partnerství.....	52
Graf č.14: Výhody manželského vztahu.....	53
Graf č.15: Nevýhody manželského vztahu	54